

DİSK / SİNE-SEN
SİNEMA EMEKÇİLERİ SENDİKASI
SİNEMA/TV SEKTÖRÜ - 2009 YILI RAPORU

Yönetim Kurulu

İstanbul, Aralık 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1- ÇALIŞMA KOŞULLARI VE SOSYAL GÜVENLİK

2- YASAL EKSİKLİKLER VE TELİF HAKLARI

3- DÜŞÜNSEL VE SANATSAL ÖZGÜRLÜKLER

ÖNSÖZ

Tarih sahnesine, Michel Foucault'un deyimiyle "Reprodüksiyonel" bir sanat olarak giren "7.Sanat/Sinema", Osmanlı İmparatorluğu'na ilk girdiğinde "tehlikeli bir gösteri" olarak algılanmıştı. Bu algı Cumhuriyet yıllarında da sürdü. Bu yüzden "sinema", yeni kurulan devletin muasır medeniyetler seviyesine çıkma projesi içinde yer alamadı. Birinci büyük savaştan yorgun ve yoksul çıkan Türkiye'de 1950'li yılların ortalarına kadar her yıl ancak birkaç film çekilebildi. II.Dünya Savaşı sonrası biçimlenen iki kutuplu dünyada, Türkiye'nin her tür iç ve dış tehlikelere karşı kendini korumacı tavrı daha da arttı. Mussolini'nin İtalya'da yaptığı sansür yasası kopya edilip, film üretiminin tüm süreci (senaryo, çekim süreci ve yapım sonrası seyir) uzun yıllar çok sıkı kontrol altında tutuldu.

Türk Sineması ağır sansüre, 1960'lardan sonra artan salon sayısını arkasına alarak ve popüler filmlere kayarak boyun eğdi. Artan film yapımı, 1970'li yılların başında dünyada 4. sıraya kadar yükseldi. Bu ekonomik bir güçtü. Fakat toplumsallıktan uzaklaşmış sinema bu gücünü kurumsallaşmak için harcamadı. 1960 sonrası ortaya çıkan entelektüel sinemacıların bazıları, 1970'li yılların ortalarında, sansür ve popüler sinemanın üretim koşullarından yılıp sinemadan uzaklaştı.

Yasa ihtiyacı ancak, 70'li yılların sonlarında, yükselen toplumsal muhalefetin ivmesi ve sinemada sendikal hareketin yükselişi ile ortaya çıktı. Geçen yıllarda, değişen iktidarlar sinema için gerekli yasaları çıkarmak yerine, dijitalleşen küresel görüntü/ses endüstrisi ile Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin baskısı yüzünden eksik yasaları yamayarak yollarına devam ettiler. 1983, 1995 ve 2004 yılında çıkarılan yasalar, temel sorunların çözümünden çok, kısa vadeli veya "telif hakları" konusunda, daha çok dış dinamiklerin zorlamasıyla yapıldı. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulan "Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü" sürekli ertelenen bu iki temel sorunun bir yansıması gibidir. Sivil toplum örgütlerini devlete bağımlı kılan, onların gelişmelerini de engelleyen bu kurumun dünyada bir benzeri yoktur. Bu kurum, sinemacılar tarafından çok aslında devlet/bakanlığın sinema-tv sektörü için oluşturduğu bir "Kördüğüm"dür.

Bu kördüğümün çözümü ancak sinemanın devletin gölgesinden tamamen kurtarılmasıyla mümkündür. Çünkü sinemanın üretim ilişkilerinden uzak, politik dalgalanmalar karşısında sık sık değişen ve fikir değiştiren bürokratlar, sinema için birçok bağlayıcı ve yanlış kararlar almaktadırlar. Örneğin, birkaç yıl önce onlar tarafından, yine AB uyum sürecine bağlı olarak, her alanda birçok meslek birliğinin kurulması öngörülmüş; fakat ortaya çıkan tablo beğenilmemiş, daha sonra tamamen tersi bir karar ile bütün kurumların tek çatı altında toplanmasına ve bazı alanlarda meslek birliklerinin kapatılmasına veya kurulmasına (Animasyon) engeller çıkarılmıştır. Bu süreçte önce bir meslek birliği kapatılmış (Oyuncular Birliği); fakat daha sonra aynı alanda yeni bir meslek birliğinin (Biroy) kurulması teşvik edilmiştir. Halen Belgesel Sinemacıların Meslek Birliği de kapatılmaya zorlanmaktadır. Oysa bütün bu uygulamalar AB teamüllerine tamamen aykırıdır.

Kördüğümün çözümsüzlüğü Ekim 2009'da bir kez daha ortaya çıktı ve sektörde yoğun tartışmalara neden oldu. Bu tartışmanın asıl nedeni, AB İlerleme Raporu'nun baskısıyla "Telif Hakları" konusunda hızlı adımlar atmak zorunda olmasıydı. Bu süreçte geleneksel bütün alışkanlıklar yeniden tekrarlandı.

Bakanlık, yıllardır sinema-tv alanlarında örgütlü sivil toplum örgütlerinin hazırladığı yasa taslaklarını bir kenara bırakıp, bakanlık bürokratlarına hazırlattığı bir telif ve iki ayrı kurum kurmak için hazırladığı yasa tasarısı taslaklarını sektöre dayattı. Başta Sinema Emekçileri Sendikası olmak üzere sektörün sivil toplum kurumları, katı bir devletçiliğin açık izlerini taşıyan ve yamalanarak ilerletilen bu taslakları, sorunları kökten çözecek “yeni yasalar” çıkarmak ve “özerk ve yeni kurumlar” kurmak tezi ile eleştirerek reddetti. Telif Hakları için, eski yasayı yamamak yerine yeni bir yasa çıkarmak gerektiği eleştirisi de Yayıncılar Kongresi’nden geldi. Yasa taslakları şimdilik beklemede...

Sinema/tv sektörünün bu temel sorunları dışında, süreç içinde sürekli gözden kaçan ve devletin hiç aklına getirmedeği, çok daha temel bir yasa ise “Sinema İş Yasası”nın çıkarılması gerektiğidir.

1- ÇALIŞMA KOŞULLARI VE SOSYAL GÜVENLİK

Sinema, alanlarında uzman yaratıcıların ve emekçilerin belli bir işbölümü altında ürettikleri özel bir sanat üretim alanıdır. Fakat Türkiye’de sinema-tv alanını ve çalışanlarını tanımlayacak özel bir “Sinema İş Yasası” yoktur. Halen, TV kanalları, sinema filmi yapımcıları ve reklamcılar dışında, bu alanda çalışan herkes çok ağır koşullar altında çalışmaktadır. Devlet yıllardır, çalışanların sendikali olmak için beklediği “Sinema İş Yasası”nın çıkarılması için hiçbir adım atmamaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı film setlerindeki yasadışı ağır çalışma koşullarını önleyecek tedbirleri almamakta, Maliye Bakanlığı ise bu sektördeki vergi kaçaklarını araştırmamaktadır.

Son yıllarda sinema alanında giderek kobileşen üretim tarzı yüzünden, çalışma koşulları da giderek bozulmaktadır. Gayriresmi rakamlara göre, çekilen 80 kadar sinema filminin %80’i küçük bütçeli yapımlardır. Bu filmlerin setlerinde çalışanların %90’ı ise sosyal güvenlikten yoksun ve sigortasız çalışmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bile bakanlıktan “Destek Yardımı” almış projeler için, yapım şirketlerinden sadece Maliye Bakanlığı’ndan vergi borçları olmadığını belirten bir bildirim almakla yetinmekte, fakat çalışanların sigortalı olup olmadığını kontrol etmemektedir.

2009 yılında da özel ve devlet TV kanalları, geçen yıllardaki gibi, her hafta 70 civarında TV dizisi yayınlıyor. Geçen yıllarda, reklam kuşakları yüzünden giderek uzayan dizi bölümlerinin süresi, bu yıl da 80-90 dakika civarında. Devlet ve RTÜK, AB uyum sürecinde imzaladığı, bir saat içinde 12 dakika reklam yayınlama şartını TV kanallarına uygulatamıyor.

TV kanallarının taşeron yapımcılara yaptırdığı bütün dizi-film setlerindeki çalışma koşulları Türkiye’de başka hiçbir sektörde görülmeyecek kadar ağırdır. Haftalık olarak çekilen dizilerde ortalama çalışma süresi yaklaşık olarak 16-18 saattir. Bu çalışmalarda hiçbir ekip fazla mesai alamamaktadır. Setlerde çocuk oyuncular dahi uygun olmayan koşullarda ve saatlerce çalıştırılmaktadır. Devlet kuruluşu Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nun dışarıya yaptırdığı bütün işlerde dahi film ekipleri sigortasız çalışmak zorunda kalmaktadır. İlgili bakanlıklar ve TRT bu ekiplerde çalışanların sigortalı olup olmadıklarını da kontrol etmemektedir.

Kültür Bakanlığı'ndan destek alan bazı projelerin aldıkları yardımlar saydam değildir. Bu yüzden birçok söylenti çıkmıştır. Destek alan projelerin geri ödemeleri ayrıntılı olarak kamuoyuna açıklanmamaktadır. Destek alan bazı projelerde çalışanların ücretleri ödenmemiş, fakat bakanlık bunlar için bir tedbir almamıştır.

Yapımcılar, film ekiplerinde çalışanların sete geliş-gidiş sorunlarıyla hiç ilgilenmemektedir. Çalışanlar sağlıksız buluşma noktalarında toplanarak işe gitmek zorunda kalmaktadırlar.

İnsanlık dışı ağır çalışma koşulları, yorgunluk, uykusuzluk ve stres yüzünden geçen yıl 3 kişi iş kazasında öldü; 1 kişi intihar etti ve 1 kişi de kalp krizi geçirip öldü. Sayısız iş kazası yaşandı. Setlerde sağlık araçları ve sağlık ekipleri bulunmadığı için, yorgunluk ve stres yüzünden bayılan ve acil yardım yapılamayan bir kadın oyuncu günlerce komada kaldı.

Sinema-TV alanı için yapılmış bir iş yasasına göre çalışanların tanımları yapılmadığı için, mahkemeler film setlerinde çalışanları daha çok TV kanallarında aylık ücretli çalışan hizmetliler gibi değerlendiriyor ve çoğunlukla onları işçi statüsünde görmüyor.

TV kanalları ve yapımcılar sigortasız çalıştırdıkları ekiplerin ücretlerini ödemedi ve toplu olarak işten atmaya da devam ediyorlar. Sinema Emekçileri Sendikası bu yüzden Ekim ayında bir hukuk birimi kurdu. Hukuk birimine iki ay içinde 20 dava başvurusu yapıldı. Davaların çoğu, 5-15 bölüm ücretini alamamış ve toplu olarak işten atılmış çalışanlar tarafından açıldı.

2- YASAL EKSİKLİKLER VE TELİF HAKLARI

Sinema-TV alanındaki telif hakları, sınai ve diğer medya (basın-yayın ve müzik) alanlardaki telif haklarının çok gerisinde. Kültür ve Turizm Bakanlığı içindeki Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü'nün frenleyici rolü nedeniyle bu alanlarda kurulmuş kurumlar da güçsüz ve dağınık. Devlet bu alanda sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmıyor ve özel TV kanallarına mevcut telif hakları yasalarını uygulatamıyor. Devlet kurumu TRT dahi telif haklarına uymuyor. Telif hakları için TRT ile ancak bu yıl başlayabilen görüşmeler çok ağır ilerliyor.

Devlet/Bakanlık her yıl AB İlerleme raporlarıyla gelen eleştirilere de refleksif tepkiler veriyor ve bu yüzden yanlış uygulamalar yapıyor. Yasa çıkarmak konusunda çok ağır davranan Devlet/Bakanlık uygulamadaki eksiklikleri de bu alanda çalışan meslek örgütlerinin suçmuş gibi görüyor.

Yasaların eksik ve uygulanamaması yüzünden, özel TV kanalları ve TRT telif hakları sahiplerine birçok yasadışı uygulamalar dayatıyor. Dolayısıyla bütün telif hakları sahipleri, iş başlamadan önce, bütün temel ve bağlantılı maddi ve manevi haklarını TV kanalları veya sinema filmi yapımcılarına devretmek zorunda kalıyorlar. TV kanalları bu yüzden yaptırdıkları film ve dizileri çok ucuza yurt dışına satıyor, tekrar tekrar yayınlıyor ve bunlar için hiçbir telif ücreti ödemiyor. Bu yüzden komşu ülkelere satılan dizi bölümlerinin görüntü ve müzikleri, telif hakları sahiplerine sorulmadan, satıldıkları ülkelerde kolayca kesilip biçilerek yeniden kurgulanıyor. TV kanalları bu uygulamalarıyla devraldıkları telif haklarının, hak sahipleri tarafından yurt dışında takibini de imkânsız kılıyorlar. Çünkü hak sahipleri bu sebeple uluslararası mahkemelere gidemiyor.

3- DÜŞÜNSEL VE SANATSAL ÖZGÜRLÜKLER

Türk Sineması uzun yıllar “Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu” ile sansür baskısı altında tutuldu. Bu yıllar içinde Ankara’da toplanan sansür kurulları tarafından, Türk Sinema Tarihi’ne geçen birçok film, “yurtiçi ve yurtdışında gösterilmesi sakıncalıdır” yaftası ile ya bütünüyle yasaklandı ya da birçok sahnesi kesildi veya bazıları ek sahneler çekilmesi tavsiye edilerek geri çevrildi. Benzer uygulamalar birçok belgesel filmin başına da geldi. Türk Sineması’na uluslararası ilk büyük ödülleri getiren “Susuz Yaz”(Berlin,1964) ve “Yol” (Cannes, 1983) aynı zamanda ülke içinde sansür tarafından gösterimi yasaklanmış filmlerdi.

Türk Sineması’nda ilk güçlü sivil kurumlaşmalar 1976-77 yıllarında yaşandı. Sinemanın çeşitli meslek alanlarında kurulan 6 dernek “Sansüre Hayır!” yürüyüşü düzenleyerek İstanbul’dan Ankara’ya yürüdü. Yürüyüş kamuoyuna maloldu ama devlet ağır sansür yasasını değiştirmek için hiçbir girişimde bulunmadı. Dernekler ise yürüyüşten sonra birleşerek, “Sinema Emekçileri Sendikası”nı kurdu. Kısa sürede büyük sektörde örgütlenen sendika, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile kapatıldı, yöneticileri hapse atıldı ve işkence gördü.

Ağır sansür 12 Eylül darbesi sonrası daha da arttı. Yurt dışına kaçmak zorunda kalan “Yol” filminin yapımcı ve senaristi Yılmaz Güney’in bir daha Türkiye’ye geri dönüşü mümkün olmadı. Kanserden ölen Yılmaz Güney’in cenazesi de yurda getirilemedi ve Paris’te gömüldü. Filmin yönetmeni Şerif Gören, filmin yurtiçiye gizlice sokulan her video kaseti yakalandığında defalarca mahkemelere çağrılıp ifade vermek zorunda kaldı. Şerif Gören de ancak 1988’de özel pasaportla yurt dışına çıkabildi.

Sansür, devletin kaldırmasından çok, teknolojinin gelişimi ve 1990’lı yıllardan sonra çoğu yurt dışından yayın yapan özel TV kanallarının yasaklanmış bir çok filmi yayınlaması ile kendiliğinden kalktı. Devlet, sinema sektörüne, toplumun çok gerisinde kalan sansür yasasını kaldırdığını müjdelediğinde doğal olarak kimse ilgilenmedi!

2004 yılında çıkarılan yasa ile denetim, İçişleri Bakanlığı’ndan alınıp Kültür Bakanlığı’na devredildi. Filmlerin sınıflanması için denetim kurulları kuruldu ve bu kurullar Ankara’dan İstanbul’a taşındı. Alt ve üst komisyonlar oluşturuldu. Komisyonculara sinemacılar, iletişimciler, psikologlar vb. uzmanlar da dahil edildi. Yaş sınırlamasında 7, 13, 15 ve 18 gibi basamaklar oluşturuldu veya “ailesi eşliğinde izleyebilir” gibi kriterler getirildi.

Sınıflandırma sistemi Türkiye Sineması üstündeki ağır sansürü oldukça yumuşatmış olsa da uygulamalarında hâlâ bazı eksiklikler sürüyor. Hâlâ şiddet, korku-gerilim, cinsellik, vb. özelliklere göre sınıflandırılan filmlerin afişlerinde bazen yaş sınırlaması belirtilmiyor veya sinema lobilerine uyarıcı

yazılar asılmıyor. Dolayısıyla yaş sınırlaması konulan filmleri halen küçük çocuklar da izlemeye devam ediyor. Yasadan sonra, on kadar film sansürden geçemedi. “Ararat” ile aşırı şiddet ve cinsellik unsurları içeren bazı filmler üst komisyon tarafından yasaklandı.

Sansür hafiflerken bu kez ters yönde bir gelişme başladı. Bu da muhafazakâr iktidar partisinin atadığı kadrolar yüzünden resmi TV kanalı TRT ve muhafazakâr bazı TV kanallarının uyguladığı sansürlerdir. TRT’de 30-40 yıl önce zamanın sansüründen geçerek yayınlanmış filmlerin bazı sahneleri bu kez “açık” oldukları gerekçesiyle kesilmeye başlandı.

DİSK / SİNE-SEN Yönetim Kurulu

Dağıtım:

*DİSK/Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu,
İşçi Sendikaları Konfederasyonları,
Uluslararası Sinema ve Medya Sendikaları Konfederasyonları,
Avrupa Birliği Komisyonu,
Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu,
Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi,
Milliyetçi Hareket Partisi Genel merkezi,
Barış ve Demokrasi Partisi Genel Merkezi,
Bağımsız Milletvekilleri,
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı,
T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
T.C. Maliye Bakanlığı,
T.C. Dışişleri Bakanlığı,
Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurulu,
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu,
Özel TV Kanalları,
Sinema-TV Sektörü Sivil Toplum Kuruluşları,
Telif Hakları Meslek Birlikleri,
Sinema-TV Sektörü Yapımcı Kuruluşları,
İnsan Hakları Kuruluşları,
Türkiye Barolar Birliği.*